

כך נראתה

הארץ

במאה ה-19

סיפורו של הצלם פליקס
בונפיס ש"חרש"
במצלמתו את כל המזרח
התיכון בימים הרחוקים
של השלטון העותמאני

בתצלום: הכרמל העירום,

150 שנה לפני ימינו

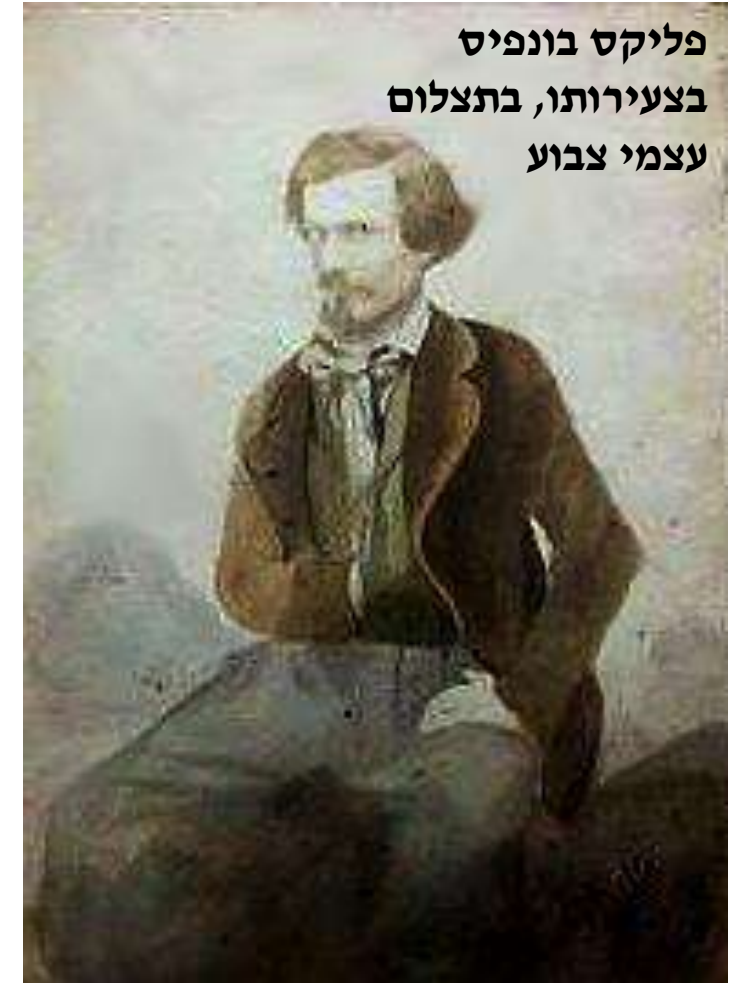
367 Palestine. Mount Carmel

על גב התצלומים שמכר בית בונפיס הופיע הטקסט "מראות מצולמים מכל האוריינט" עם תמונת מדליות שהוענקו לבית בונפיס על תצוגותיו בתערוכות העולמיות בפריז ובבריסל. העותק הזה חתום על ידי הבן אדריאן, כלומר שהודפס לאחר מות האב.

כשנולד פליקס בונפיס בצרפת, ב-1831, היה הצילום המצאה חדשנית, שבאה לאוויר העולם רק ארבע שנים קודם לכן. אבל כשהלך לעולמו ב-1885, בגיל 54 בלבד, הוא השאיר מאחוריו אוצר אדיר של תצלומים מכל רחבי המזרח התיכון, המהווים עדות ממקור ראשון על איך נראה אזורנו במציאות, במאה ה-19.

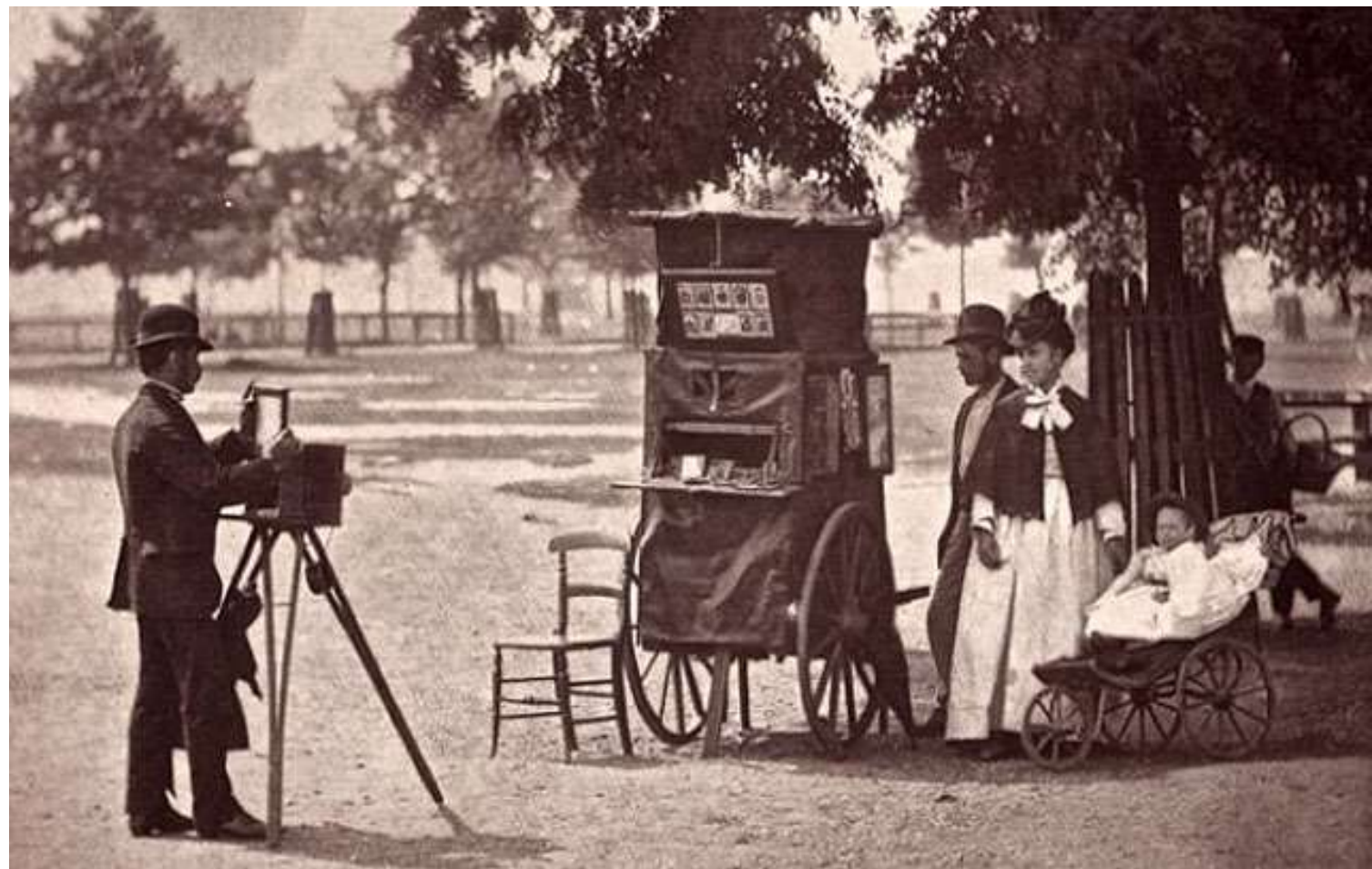
בתחילת דרכו, היה בונפיס כורך ספרים ועבד בדפוס, אבל כשיצא חיל המשלוח הצרפתי ללבנון כדי להגן על הנוצרים שם מפני המוסלמים, הצטרף אליו כחייל. בשובו, נמשך אחרי הצילום והחל להתמחות בו אצל אחד ממפתחי הטכניקה החדשה, נייפס דה סנט ויקטור. תוך זמן קצר הוא נעשה צלם מקצועי ומכיוון שביירות מצאה חן בעיניו בהיותו בלבנון, חיסל ב-1867 את עסקיו בצרפת ובעידודה של אשתו היגר עם משפחתו לביירות ופתח בה חנות לצילום בשם Maison Bonfils (בית בונפיס). מכאן הירבה פליקס לצאת למסעות ברחבי המזרח התיכון כשהוא מפיק ים של תמונות אישיות ונופים מכל האיזור.

פליקס בונפיס
בצעירותו, בתצלום
עצמי צבוע

כשנכנס בונפיס לענף הצילום, עדיין היו המצלמות מגושמות, יקרות והפעלתן דרשה מומחיות בהליכי הפיתוח הכימי המסוכנים של התצלומים. במצלמות הדאגרוטיפ ששלטו בשוק בין 1840 ל-1860 היו התמונות מצולמות על לוחות נחושת מצופים בכסף, שפותחו על ידי הזרמת אדי יוד לתוך המצלמה. לאחר חשיפת הלוח לתמונה, היה על הצלם לפתח את התצלום על ידי אדי כספית ואז לקבע את התמונה במלח. יתר על כן: פיתוח התצלומים היה חייב להיעשות בחדר חושך וכאשר היה צורך בניידות, הותקן חדר החושך במרכבה מיוחדת. לא פלא שעד סוף המאה ה-19 לא טרחו אנשים רגילים לקחת איתם מצלמות בצאתם למסעות בארצות רחוקות – ובמקום זאת רכשו תצלומים למזכרת מצלמים מקצוענים שהתמחו בנושא. רק במשך הזמן, עם המצאת הפילם, שהחליף את לוחות המתכת או הזכוכית, ועוד יותר מכך המצאת המצלמה האישית הראשונה של קודאק, שהפכו בסוף המאה ה-19 את התצלום לנגיש להמונים, שינו את המצב, אבל עד אמצע המאה ה-20 עדיין נהגו משפחות שלמות להצטלם למזכרת בסטודיו של צלם מקצועי.

מכל מקום, כאשר נכנס בונפיס לתחום הצילום, הוא מילא צורך אמיתי – ועסקיו פרחו.

צלם מקצועי בפעולה באירופה, במחצית השנייה של המאה ה-19.

בית העסק של בונפיס בביירות כלל גם סטודיו לצילום (בתמונה). החץ הלבן מורה על מצלמת "דאגרוטיפ", הניצבת על כן בן שלוש רגליים. מסופר שכאשר לקוחה שהיתה באה להצטלם חשה שלא בנוח מכך שהצלם הוא גבר, היתה גברת בונפיס מצלמת אותה במקומו.

בהסבר בתחתית צילום זה כתוב: גברת ערבית בחדרה. אבל מבט חוזר מגלה שהדירה המפוארת ברקע היא... ציור על בד, הנשען על כן (מסומן בחץ). במילים אחרות: זה תצלום סטודיו של בית בונפיס בביירות...

פליקס בונפיס בגיל
העמידה.

אשתו של פליקס,
מארי לידי
קאבאניס בונפיס.

בעזרת אשתו לידי, בנו אדריאן ובתו פליסיה, היתה לבונפיס תפוקה אדירה של תצלומים. כבר ב-1870 הכיל הקטלוג שלו כ-15 אלף תצלומים ממצרים, ארץ ישראל, סוריה ויוון. תצלומים אלה נמכרו על ידי בונפיס לכל דורש – בדרך כלל תיירים שביקשו לרכוש מזכרות מביקוריהם באיזור. הוא גם הוציא אלבומים שנמכרו היטב. לאחר מותו של פליקס ב-1885 המשיכו אשתו ובנו לקיים יחדיו את העסק שיסד, אך ב-1895 פנה הבן לענף המלונאות ולידי המשיכה להפעיל את העסק עם שותף ארמני. עם מותה ב-1918, מכר לו בנה את העסק עם כל ארכיון התצלומים הענק שלו. וכך המשיך העסק לפעול תחת השם "בית בונפיס", עד שנסגר סופית ב-1938.

באותה שנה שבה התיישב בונפיס
בביירות – 1867 – ביקר בארץ ישראל
הסופר האמריקאי מארק טוויין,
שנדהם מהשפל שבו הייתה הארץ
שרויה אז. ואלה דבריו: "נדמה לי
שמכל הארצות בעלות הנוף המדכדך,
ארץ ישראל מחזיקה בכתר. הגבעות
קירחות, צבען דהוי וצורתן רחוקה
מלשובב את העין. העמקים הם
מדבריות מכוערים המעוטרים
בשוליהם בצמחייה דלה שפניה כמו
אומרות יגון ויאוש... כל קו הוא גס,
צורם וכל תו הוא חד, ללא
פרספקטיבה - המרחק אינו מחולל כאן
קסמים. זוהי ארץ משמימה, חסרת
תקווה, שבורת לב".

ואכן, רבים מצילומיו של בונפיס בארץ
משדרים עליבות, עוני, צחיחות ואבק,
כמו תצלום זה, של דרך בית לחם
בירושלים, במבט משער יפו דרומה,
למרגלות מגדל דוד.

אפילו תצלום זה של קציר
תבואה בשדות בית לחם,
משדר עליבות ועוני: חיטה
דלילה, אנשים לבושי
סחבות המוציאים את
לחמם בקושי משדות
צחיחים.

אגב, בונפיס נתן לתצלום
זה את הכותרת "בועז",
בקריצה לסיפור התנ"כי על
רות המואביה...

ועם כל זאת, מצליח בונפיס לקלוט
במצלמתו נופים המדברים לליבם
של רבים, כמו תצלום זה של הר
הבית, במבט מהר הזיתים.

נשים יהודיות מתפללות לצד גברים
יהודיים ליד הכותל המערבי. ההסבר
שנתן בונפיס לתצלום זה הוא
בצרפתית "כותל היהודים ביום
שישי" ובאנגלית "מקום הקינות של
היהודים ביום שישי".

הר הזיתים, שהנוצרים מכנים "הר העלייה לשמים".

כמה מהמקומות המקודשים להם מופיעים בתצלום זה של בונפיס:

- גן גת שמנים, המוקף חומה, בתחתית התצלום מימין (מסומן בחץ לבן). על פי המסורת הנוצרית, שהה ישו בגן הזה בערב שלפני צליבתו.
- הכנסייה הרוסית מריה מגדלנה (מסומנת בחץ ירקרק). הכנסייה נחנכה ב-1888.
- כנסיית העלייה הרוסית שנבנתה בין השנים 1870-1887 (חץ ורוד).
- כנסיית העלייה, מיבנה עתיק של מסגד, הנמצא בשליטה מוסלמית מאז המאה ה-12 (חץ תכלת).
- מגדל הפעמונים של כנסיית וירי גיליי (אנשי הגליל), שנבנתה בשנות ה-80 של המאה ה-19. כיום היא משמשת למשכן הקיץ של הפטריארך היווני. (חץ אפור).

Bonfils

299. Mont des Oliviers. Jerusalem

**כרכרות עמוסות מטפסות
במעלה לצד מגדל דוד,
בדרך לשער יפו. בהסבר
המקורי נאמר בצרפתית:
"מצודת ציון".**

בריכת השילוח בירושלים.

316 PISCINE DE SILOE. — The Pool of Siloam.

בית לחם מלאה עולי
רגל בחג המולד.

ההסבר של בונפיס לתצלום זה
אומר בקיצור: "הירדן" בצרפתית
ובאנגלית. הוא אינו מתייחס כלל
למאהל של תיירים, עשירים ללא
ספק, בתצלום קבוצתי הנראה
בפינה הימנית התחתונה של
התמונה.

יפו, הנמל של ירושלים באותם ימים, זכתה גם היא למספר תצלומים של בונפיס. בתצלום זה היא נראית עדיין ללא מגדל הפעמונים של הכנסייה הפרנציסקנית, שהוקמה רק לקראת סוף המאה ה-19. בהסבר לתצלום כתב בונפיס רק "יפו, המעבר", כשהוא מתכוון למרכז התמונה, בו עוברת סירת משוטים (מסומנת בחץ) בפתח אל הים, בין סלעי הנמל.

השוק של יפו. כמה דמויות
בתצלום זה מטושטשות.
הסיבה: בגלל הרגישות
הנמוכה של לוחות הצילום
דאז, היה זמן פתיחת הצמצם
של המצלמה ארוך יחסית ואם
מישהו מהמצולמים זז תוך כדי
כך, הוא יצא מטושטש
בתצלום.

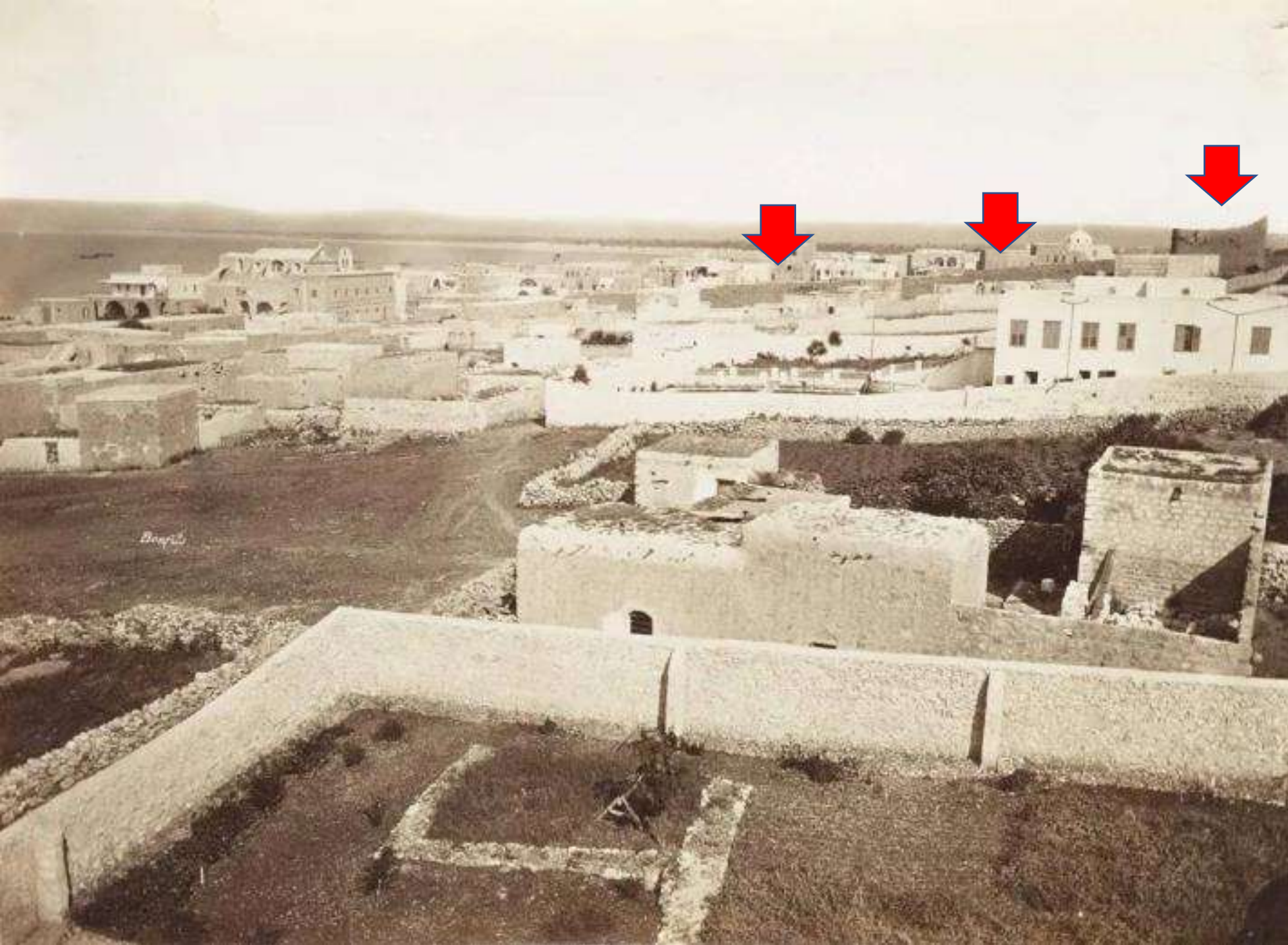
שכס, למרגלות הר
גריזים.

ההסבר בצרפתית לתצלום זה אומר:
פלסטין. מראה כללי של ג'נין.

Bouffé

939. - Palestine. Vue générale de Djénin

בחיפה הצליח בונפיס לקלוט
בעדשת מצלמתו את המגדל
(מימין) והחומה (מסומנים
בחיצים), שבנה שייך דאהר אל
עאמר במאה ה-18 ואת
התפשטות העיר אל מעבר
לחומותיה באמצע המאה ה-19.

נצרת. בהסבר של בונפיס
נאמר, שהצילום נעשה מהדרך
לכפר כנה.

355 - Nazareth, vue prise de la route de Capana

Bonfil

טבריה

Bonfile

363 - Tiberias - Samaria - Palestine

חוף הכינרת. בהסבר
לתצלום כתוב
בצרפתית: חוף האגם,
הדרך מטבריה לכפר
נחום.

1916 - Bords du lac, route de Tibériade à Capernaüm

**בתמונות: חיפה בחוף המפרץ -
תצלום מקורי חום ואותו תצלום
בצבעים, לאחר עיבודו בפוטוכרום.**

בסוף ימיו של בונפיס באה
לעולם שיטת הדפסה חדשה,
פוטוכרום, שאיפשרה הפיכת
התצלומים החדגוניים שצולמו
עד אז, לצבעוניים. טכניקה זאת
אומצה מייד על ידי בונפיס
ולאחר מותו המשיכו אשתו ובנו
בהוצאת אלבומים שבהם הפכו
צילומי החדגוניים של אבי
המשפחה לתמונות מרהיבות
בהרבה.

**הסבר למעוניינים בטכניקת
פוטוכרום נמצא בקישור הבא:**
<http://www.photochrom.com/Photochrome.html>

1244 Barque de pêche sur le lac de Tibériade. — Fishing-boat on the lake of Tiberias.
Barque de pêche sur le lac de Tibériade.

דוגמה נוספת לתצלום חדגוני שהפך לצבעוני
באמצעות שיטת הפוטוכרום: סירת דיג בכינרת.

יהודים מעדות
שונות בירושלים.

בונפים הירבה לצלם לא רק
מיבנים ונופים, אלא גם
טיפוסים אנושיים, כגון
יהודים בירושלים העתיקה
ובדואים ברחבי האיזור.

בהסבר של בונפיס, בתחתית
תצלום זה, נאמר בצרפתית:
נשים יהודיות בתלבושת רחוב.

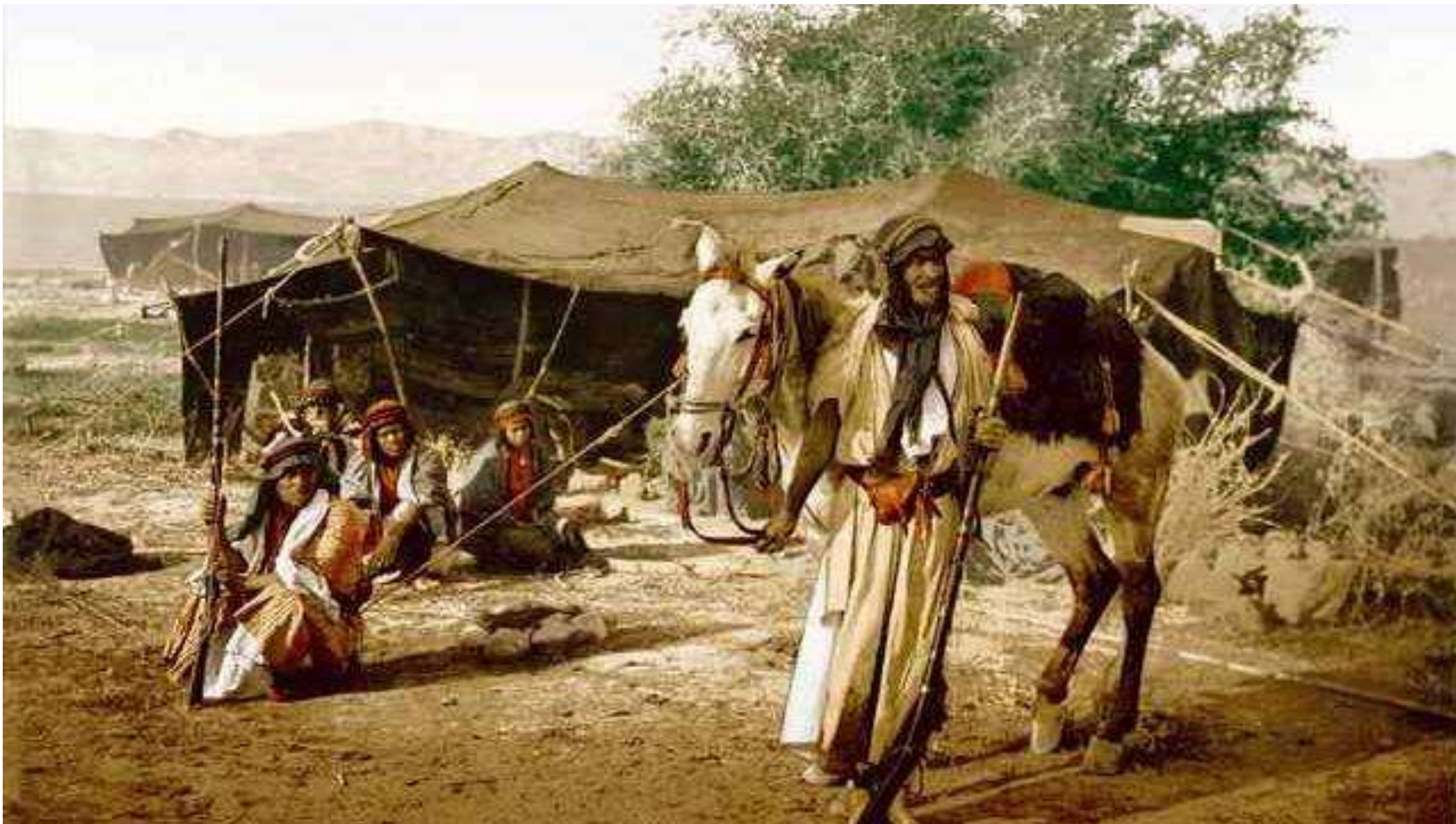

יהדים תימנים בשוק של יפו

לפעמים גבר על
בונפיס יצרו לגוון את
תצלומיו ככל
האפשר, על פי
האמצעים שהיו
ברשותו. דוגמה לכך
מהווים שני תצלומים
אלה, שהשמאלי
בהם מוגדר כ"רב
ראשי בירושלים"
והימני כ"איכר מנפץ
כותנה לטוויית בד".
די במבט אחד כדי
להבין שזה אותו אדם
עצמו – שאפילו לא
החליף בגדים
כשהחליף זהויות...

בונפיוס הירבה לצלם
גם טיפוסים שונים
של ערבים, כולל
בדואים, שבזמנו
סיקרנו מאוד תיירים
אירופיים. להלן כמה
דוגמאות לצילומיו
אלה.

תצלום צבוע של מאהל בדואי בגליל

עוד "שימוש חוזר" ב"דוגמן" אחד:
מימין – תצלום של מי שמוגדר
כ"ראש שבט של רועים". למטה,
אחרי טיפול בפוטו כרום – אותו
בדואי עם בדואי נוסף – והרובה
החליף ידיים...

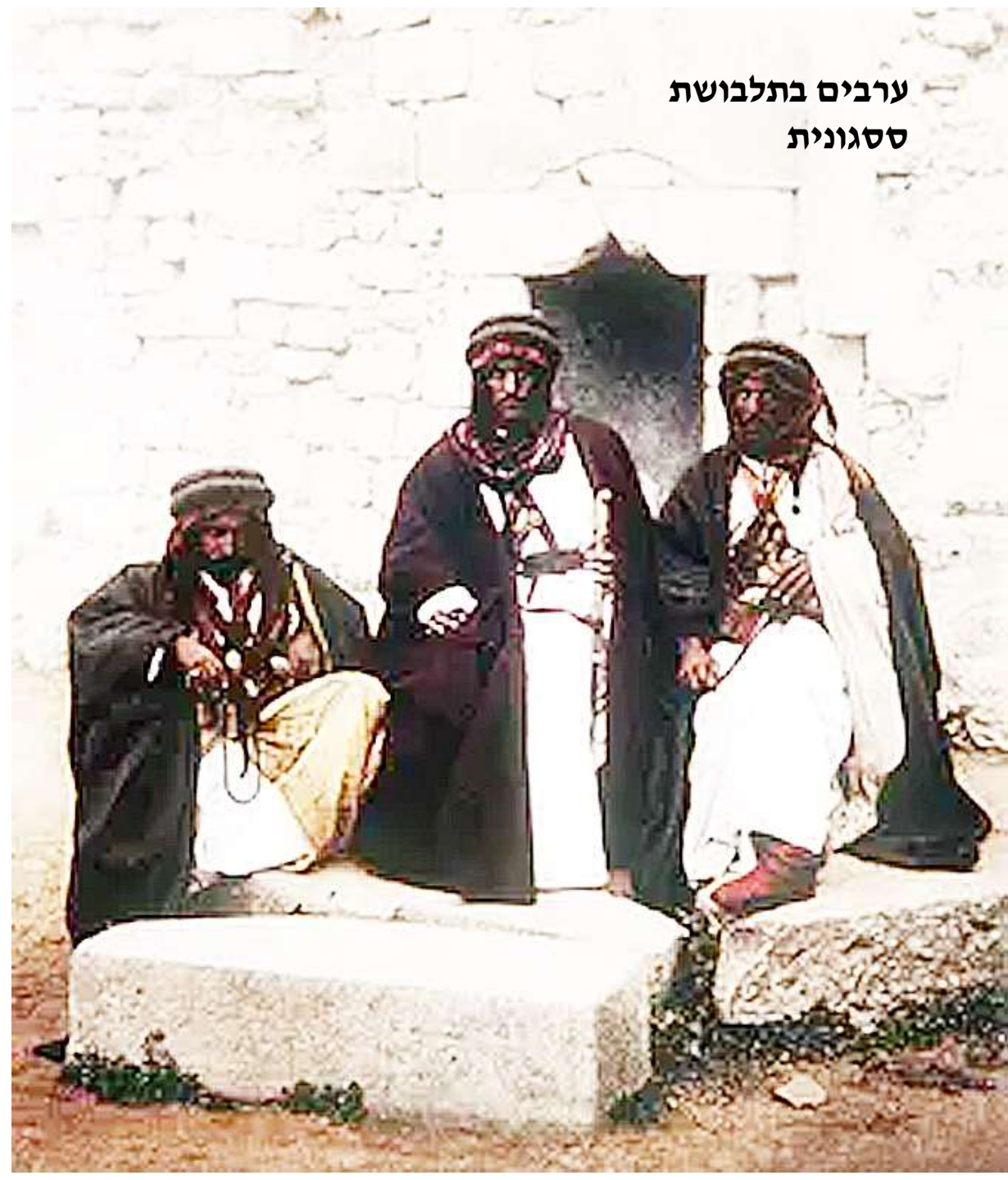
מנפלאות הפוטו כרום. בחלק הימני
של המסך - נגנים בדואים ברבאבה
(כינור בעל מיתר אחד). למעלה:
התצלום המקורי. למטה: התצלום
לאחר עיבודו בפוטו כרום.

שייך בדואי על
סוסו בעזה

ערבים בתלבושת
ססגונית

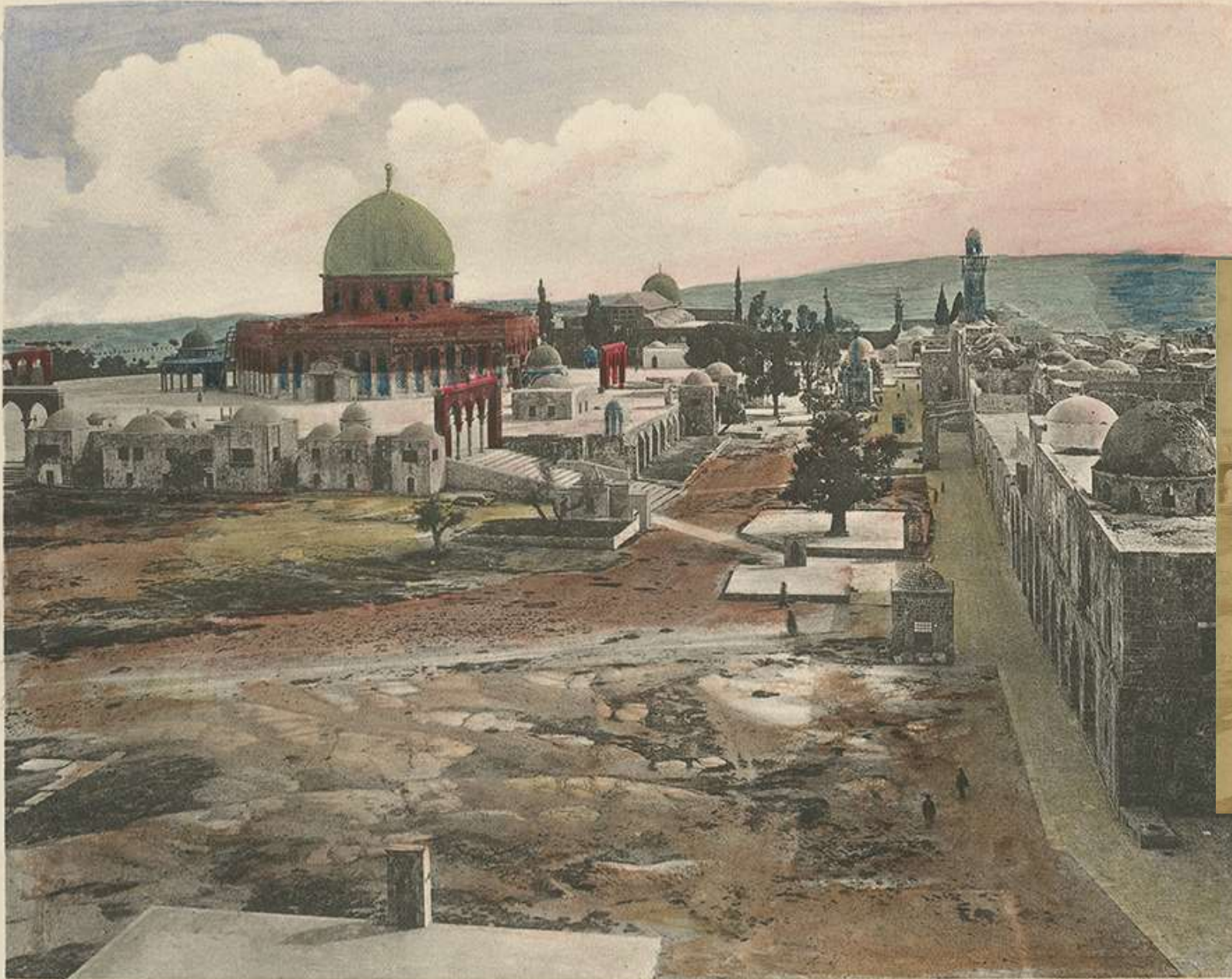
גם מקומן של הנשים
הערביות לא נפקד
מתצלומיו של בונפיס.

מימין: שתי נשים
בשילה, כנראה רוכלות
עם מרכולתן. שתיהן
יחפות ושתייהן מושכות
בשיניהן את מטפחת
ראשן כדי להסתיר את
פניהן, לפחות חלקית.

משמאל: נערה צעירה
משכם, גם היא
במטפחת ראש המכסה
כמעט את כל פניה.

בית בונפיס היה ער להרגלים המשתנים של
השוק התיירותי וכאשר פשט באירופה
המנהג של התיירים לשלוח הביתה גלויות
מצויירות מהארצות שטיילו בהן, השתמשו
אשתו ובנו בארכיון התמונות הענק שלהם
להדפסת גלויות דואר מצויירות.

**משמאל: גלויה מצויירת מתוצרת בית
בונפיס בסוף המאה ה-19.
למעלה: הצילום המקורי של הר הבית,
שהועתק לגלויה זאת.**

A. Bonfils.

Gesamt-Ansicht des Salomon-Tempels

Vue générale de l'emplacement du temple de Salomon

General-View of Temple Area

ירושלים במחצית השנייה של המאה ה-19.
מבט מצפון-מזרח. (תצלום: פליקס בונפיס).

סוף

ליקט, כתב, ערך ועיצב: בני גבירצמן

benigv@bezeqint.net

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים על חומרים המופיעים במצגת. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007. אם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלי זכויות יוצרים בחומר המופיע במצגת זאת, אנא פנו באמצעות דואר אלקטרוני, לכתובת המופיעה לעיל ובקשו לחדול מעשיית השימוש ביצירה. אנא ציינו שם מלא ומספר טלפון וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי במצגת.